

POLACY W ARMII AUSTRO-WĘGIERSKIEJ PODCZAS I WOJNY ŚWIATOWEJ.  
LICZEBNOŚĆ, PRZYNALEŻNOŚĆ DO JEDNOSTEK I ICH ORGANIZACJA, FRONTY,  
PRÓBA OCENY SŁUŻBY

Poniższy referat ma za zadanie przedstawić pokrótce udział Polaków, walczących w armii austro-węgierskiej, w działaniach wojennych I wojny światowej. Bardziej szczegółowo zajmuje się działaniami i organizacją tzw. „polskich” pułków piechoty, stanowiących *gms* formacji, w których służyli Polacy w armii austro-węgierskiej podczas Wielkiej Wojny.

Dotychczas badacze polscy koncentrowali się zasadniczo na działaniach Polaków w organizacjach niepodległościowych i ich służbie w jednostkach polskich, takich jak Legiony Polskie. Służba Polaków w armii austro-węgierskiej w okresie autonomicznym została dogłębnie i dokładnie zanalizowana przez badaczy krakowskich. Wybuch Wielkiej Wojny zasadniczo był dla badaczy cenzurą nie do przejścia. Dotychczas nikt nie pokusił się o próbę analizy udziału i roli Polaków *in corpore* w I wojnie światowej, mimo iż kwestia ta wydaje się przynajmniej równie ważna, jak udział Polaków w organizacjach niepodległościowych. Ich służba w armii habsburskiej podczas I wojny światowej rodzi tym większe zainteresowanie, gdyż walka pod sztandarami zaborcy wzbudzała na pewno kontrowersje wśród bardziej patriotycznie nastawionej części społeczeństwa, a jednocześnie dla wielu młodych ludzi armia habsburska była jedyną znaną siłą zbrojną. Przez wojsko austro-węgierskie, podczas I wojny światowej, przewinęło się przynajmniej kilkadziesiąt tysięcy młodych Polaków. Mimo to dotychczas nikt na szeroką skalę nie zajął się opisaniem ich losów i postaw.

### Opis dotychczasowej literatury

Dotychczasowa literatura naukowa, zajmująca się udziałem Polaków w I wojnie światowej, sprowadza się do pozycji Mariana Zgórnika, Jana Rydla i Piotra Mikietyńskiego. Kilka opracowań powstało tuż po 1918 r., jednakże nie przedstawiają one dużych wartości poznawczych w odniesieniu do interesującego mnie tematu i noszą wyraźne znamię ówczesnej polityki historycznej.

Marian Zgórnik opublikował kilka szkiców dotyczących służby Polaków w armii austro-węgierskiej podczas I wojny światowej. Jego prace opierają się jednak zasadniczo na opracowaniach niemieckojęzycznych, prawie bez wykorzystania źródeł<sup>1</sup>. Piotr Mikietyński wydał ciekawy artykuł dotyczący Polaków, służących w 1 Pułku Ułanów Austriackich (austro-węgierskich). Część jego pracy dotyczyła okresu 1914–1918<sup>2</sup>. Rozprawa doktorska Jana Rydla dotyczyła tylko pewnej grupy Polaków służących w armii austro-węgierskiej, schyłkowego

---

<sup>1</sup> M. Zgórnik, *1914–1918. Studia i szkice z dziejów I wojny światowej*, Kraków 1987; idem, *Galicja w planowaniu wojennym Austrii i Austro-Węgier*, [w:] *Działania militarne w Polsce południowo-zachodniej*, red. W. Wróblewski, Warszawa 2001; idem, *Polacy w armii austro-węgierskiej w czasie I wojny światowej*, „Studia i materiały do historii wojskowości”, 1988; idem, *Potencjał ekonomiczno-militarny i siły zbrojne Austro-Węgier przed wybuchem I wojny światowej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne”, 1988.

<sup>2</sup> P. Mikietyński, *Uhlanen Regiment – polski pułk w c.k. armii 1784–1918*, „Studia Historyczne”, 1994, z. 1.

okresu istnienia naddunajskiej monarchii. Jan Rydel podjął się próby stworzenia indywidualnego i zbiorowego portretu Polaków, którzy w wojsku habsburskim, w okresie 1868–1918, uzyskali szlify generalskie lub admiralskie<sup>3</sup>. Mimo doskonałego warsztatu i szerokiego wykorzystania źródeł archiwalnych, praca ta nie wyczerpuje tematu i daje jedynie wybiórczy pogląd na dość wąską grupę ludzi, której przynależność narodowa była czasami kwestią dyskusyjną<sup>4</sup>.

### **Organizacja austro-węgierskiego pułku piechoty w przededniu wojny oraz zmiany wywołane dostosowaniem się do działań wojennych. Organizacja armii austro-węgierskiej w latach 1895–1914**

Armia austro-węgierska w badanym okresie składała się z trzech podstawowych członów, za których wartość bojową odpowiadały różne ministerstwa. Od lat 60. XIX w., czyli od podziału państwa na tzw. Przed- i Zalitawie, także armia uległa podziałowi. Oprócz tzw. armii wspólnej (Heer) dla poszczególnych części monarchii powstały jednostki Obrony Krajowej (Landwehr w Przedlitawie oraz Honved na Węgrzech). Początkowo jednostki OK traktowane były jako oddziały drugiego rzutu, jednakże na skutek zabiegów Węgrów, chcących posiadać armię narodową, Honved pod względem wyposażenia i wyszkolenia zbliżył się do jednostek armii wspólnej. Wkrótce, za węgierskim przykładem, wzmocniono także austriacką Landwehrę. Kulminacyjnym momentem ujednolicenia było wyposażenie dywizji obrony krajowej w pododdziały artylerii. Dodatkowo w razie szczególnego zagrożenia powoływano pod broń jednostki pospolitego ruszenia (Landsturm).

Podział na rodzaje broni i służb w armii austro-węgierskiej zasadniczo nie odbiegał od obowiązującego w innych ówczesnych armiach europejskich. Piechotę reprezentowały oddziały liniowe i piechota lekka. Kawaleria składała się z pułków ułanów, dragonów i huzarów. Na artylerię składały się pododdziały artylerii fortecznej, polowej, jednostki haubic oraz baterie doskonałych moździerzy oblężniczych 30,5 cm. Wojska inżynieryjne składały się z kompanii saperów i pionierów. Oprócz tego wymienić należy pułk kolejowy i telegraficzny, odpowiedzialne za utrzymanie drożności sieci kolei żelaznych i sprawne przesyłanie informacji.

Piechota w armii austro-węgierskiej dzieliła się na kilka różnych formacji. Względy polityczne spowodowały, że w armii austro-węgierskiej istniały, oprócz jednostek armii wspólnej (Heer), także oddziały austriackiej i węgierskiej obrony krajowej (Landwehr, Honved). Jednostki obrony krajowej, zwłaszcza na skutek zabiegów węgierskich, z jednostek formalnie drugorzutowych, przekształcone zostały *de facto* w oddziały pierwszoliniowe<sup>5</sup>. Zasadniczo w badanym okresie wyróżnić można kilka formacji piechoty, należących do armii wspólnej: piechotę liniową, bataliony strzelców polowych (Feldjägerbataillone), pułki strzelców tyrolskich oraz jednostki bośniackie. Na strukturę oraz organizację piechoty austriackiej, oprócz uwarunkowań *stricte* militarnych, duży wpływ miały uwarunkowania polityczne i w pewnej mierze tradycja.

---

<sup>3</sup> J. Rydel, *W służbie cesarza i króla. Generalowie admirałowie narodowości polskiej w siłach zbrojnych Austro-Węgier w latach 1868–1918*, Kraków 2001.

<sup>4</sup> Część generałów polskiego pochodzenia, opisanych przez Rydla, mimo odzyskania przez Polskę niepodległości, zdecydowało się pozostać na terenie państwa austriackiego.

<sup>5</sup> Węgrzy dążyli do jak najlepszego wyposażenia i wyszkolenia Honvedu – namiastki armii narodowej i przeznaczali na cel modernizacji tej formacji znaczne sumy. Także austriacka Landwehra uzyskiwała duże fundusze. Przed wybuchem I wojny światowej dywizje Obrony Krajowych, po otrzymaniu formacji artylerii, w niczym nie ustępowały formacjom pierwszego rzutu.

Po reformach w 1883 r. w armii austro-węgierskiej istniały 102 pułki piechoty liniowej. Każdy z nich miał przypisany sobie okręg uzupełnień. Zgodnie z tendencjami panującymi w armii habsburskiej pod koniec XIX w., pułk powinien stacjonować na terenie swego dowództwa korpusu, a jeżeli byłoby to możliwe, najlepiej we własnym okręgu uzupełnień. Poszczególne pododdziały pułku można było dowolnie dyslokować na terenie całego państwa, jednakże w okręgu uzupełnień musiał zawsze pozostawać przynajmniej jeden batalion.

Pierwsze bataliony strzelców polowych zostały sformowane w roku 1808. Z założenia były to jednostki rekrutujące się z ludzi, którzy już w cywilu mieli do czynienia z bronią palną<sup>6</sup>. Bataliony strzelców polowych były jednostkami rekrutującymi się zazwyczaj z całego okręgu korpusu. W pewnym sensie były to formacje wojsk wewnętrznych. Bataliony strzelców polowych były zazwyczaj dyslokowane z dala od obszarów, z których się rekrutowały. Często zdarzało się również, że np. galicyjskie bataliony strzelców były wysyłane do tłumienia zamieszek w innych krajach koronnych<sup>7</sup>. W 1914 r. istniało 26 batalionów strzelców polowych i 1 batalion bośniacko-hercegowiński. W momencie wybuchu wojny sformowano dalsze trzy jednostki.

Oddzielnymi formacjami były pułki tyrolskie. W 1801 r. sformowano Tyrolski Pułk Strzelców Cesarskich, rekrutujący się z mieszkańców Tyrolu i Voralerbergu<sup>8</sup>. Od 1815 r. każdy kolejny cesarz Austrii był równocześnie szefem pułku. W 1880 r., po wprowadzeniu powszechnej służby wojskowej, jedyny istniejący pułk przeformowano w 4 nowe jednostki.

Ze względami politycznymi wiązało się również sformowanie jednostek bośniackich po okupacji, a następnie aneksji Bośni i Hercegowiny do Monarchii w 1908 r. Nie chcąc powodować zbyt dużych zadrzań z miejscową ludnością pierwsze formacje wojskowe, na terenie okupowanej od 1878 r. Bośni i Hercegowiny, zaczęto rekrutować dopiero w 1882 r.<sup>9</sup> W 1882 r. sformowano pierwsze 4 kompanie piechoty bośniackiej, by przez następne kilkanaście lat formować po 4 nowe kompanie rocznie. W roku 1885 sformowano pierwsze bataliony, zaś w 1893 r. stworzono niepełne pułki piechoty. Dopiero w 1897 r. formacje bośniackie osiągnęły strukturę kompatybilną z pozostałymi pułkami austro-węgierskimi<sup>10</sup>.

### **Struktura organizacyjna niemieckiego pułku piechoty w latach 1895–1914**

Pułki piechoty były podstawowymi jednostkami organizacyjnymi armii austro-węgierskiej. Od 1883 r. „niemiecki” pułk piechoty na etacie pokojowym składał się ze sztabu, do którego wliczano także orkiestrę pułkową, 4 batalionów polowych i kadry batalionu zapasowego. Do 1914 r. dodano na etat pokojowy pododdział saperów i pododdziały karabinów maszynowych, w liczbie zazwyczaj równej liczbie batalionów polowych. Sztab pułku składał się z pułkownika, będącego również komendantem oddziału, 4 oficerów sztabowych – dowódców batalionów, 3 oficerów do specjalnych poruszeń (2 oficerów w stopniu kapitana i jeden w stopniu porucznika lub podporucznika), oficera pionierów, oficera prowiantowego, 5 adiutantów w stopniu porucznika lub podporucznika (1 adiutant pułku i 4 adiutantów batalionów), 5 lekarzy w randze lekarza pułkowego lub starszego lekarza, szefa rachuby (Rechnungsführer) w stopniu starszego oficera, 2 pomocniczych pracowników rachuby

---

<sup>6</sup> Myśliwi, straż leśna, klusownicy, itp.

<sup>7</sup> W kwietniu 1890 r. 4 i 13 Bataliony Strzelców Polowych, stacjonujące w Tarnowie, zostały wysłane do tłumienia zamieszek na Śląsku austriackim. „Pogoń”, 1890, nr 16, 19.

<sup>8</sup> Posiadali oni stary przywilej, dzięki któremu mogli odbywać służbę jedynie w oddziałach cesarskich.

<sup>9</sup> Sama rekrutacja przebiegała dość powoli i ostrożnie.

<sup>10</sup> J. R y d e l, *op. cit.*, s. 42-46.

(Rechnungshilfsarbeiter) w randze kaprała, Stabsführera<sup>11</sup>, rusznikarza (Büchsenmacher), 1 dobosza batalionowego (Batalionstambour), 4 trębaczy batalionowych (Batalionshornisten) oraz 21 służących oficerskich (Offizierdienner). Orkiestra wojskowa liczyła 43 ludzi. Składała się z dobosza pułkowego (Regimentstambour), sierżanta, 4 kaprali, 5 gefrajtrów, 30 piechurów oraz 2 elewów. W sumie w sztabie było 21 oficerów i 73 podoficerów i żołnierzy. Każdy z batalionów polowych składał się z 4 kompani polowych. Każda z 16 kompani polowych, z których składał się pułk piechoty, liczyła na etacie pokojowym po 4 oficerów oraz 93 kadetów, podoficerów i żołnierzy. Kompanią dowodził kapitan, do pomocy miał 3 poruczników lub podporuczników. Dodatkowo na etacie kompanii znajdowało się miejsce dla kadeta-zastępcy oficera (Kadett-offiziersstellvertreter). W każdej kompanii był 1 sierżant, 1 podoficer rachuby, 2 plutonowych, 6 kaprali, 6 gefrajtrów oraz 70 piechurów. Dodatkowo w każdej kompanii był 1 dobosz, 1 trębacz oraz 4 służących oficerskich. W sumie w pododdziałach polowych pułku na etacie pokojowym pozostawało 64 oficerów i 1 488 podoficerów i żołnierzy. Kadra batalionu zapasowego liczyła 5 oficerów oraz 13 podoficerów i żołnierzy. Dodatkowo przy pododdziałach pułku przebywało kolejnych 2 oficerów i 11 podoficerów i żołnierzy. Batalionem zapasowym dowodził oficer w stopniu podpułkownika lub majora. Do pomocy miał 2 oficerów uzupełnień (Ergänzungsbezirksoffiziere), lekarza pułkowego (lub starszego lekarza) oraz szefa rachuby (w randze wyższego oficera). Dodatkowo w batalionie zapasowym było 6 kaprali (3 pomocniczych pracowników rachuby Rechnungshilfsarbeiter i 3 Hilfsarbeiter), Stabsführer, rusznikarz i 5 służących oficerskich. Przy pododdziałach przebywało 2 oficerów (kapitan i porucznik lub podporucznik), 2 podoficerów rachuby, kapral, 6 piechurów i 2 służących oficerskich.

W sumie na etacie pokojowym pułk powinien liczyć 1 677 ludzi. W tej liczbie znajdowało się 92 oficerów<sup>12</sup>.

### **Organizacja austro-węgierskiego pułku piechoty podczas I wojny światowej**

Austro-węgierski pułk piechoty w okres I wojny światowej wszedł ze strukturą czterobatalionową i mobilną przynależnością poszczególnych batalionów do różnych jednostek wyższego rzędu.

W roku 1914 struktura batalionu piechoty zasadniczo nie różniła się od tej z roku 1895. *Novum* było dodanie, na szczeblu pułku, pododdziału saperów i pododdziału karabinów maszynowych<sup>13</sup>. Pododdział karabinów maszynowych funkcjonował przy każdym batalionie piechoty i składał się, przynajmniej początkowo, z 2 karabinów maszynowych. Po mobilizacji pułk piechoty powinien liczyć 4 810 żołnierzy oraz 104 oficerów i urzędników wojskowych. Kompania piechoty na etacie wojennym liczyć miała 236 żołnierzy<sup>14</sup>. Każda kompania dzieliła się na 4 plutony<sup>15</sup>.

Wojna przyniosła zasadnicze zmiany w organizacji jednostek piechoty austro-węgierskiej. Główne tendencje sprowadzały się do większego nasycenia jednostek bronią maszynową I

---

<sup>11</sup> Stabsführer podczas pokoju zarządzał pracami remontowymi i aprowizacyjnymi w magazynach pułkowych, podczas wojny dowodził kolumnami zaopatrzeniowymi i prowiantowymi pułku. A. W r e d e, *Geschichte der k.u.k. Wehrmacht*, Wien 1898, s. 76.

<sup>12</sup> A. W r e d e, *op. cit.*, s. 34, 57-59; *Das K.u.k. Heer 1895*, red. G. D i r r h e i m e r, Graz-Stuttgart 1997, s. 14-28.

<sup>13</sup> *Die Habsburgermonarchie 1848-1918*, Bd.V. *Die Bewaffnete Macht*, Wien 1987, s. 431-436.

<sup>14</sup> Czterech oficerów, 35 podoficerów, kadet, 4 pionierów, 3 noszowych, podoficer rachuby (tzw. szef kompanii), trębacz, 4 służących oficerskich, 183 szeregowych.

<sup>15</sup> J. B a t o r, *Wojna galicyjska. Działania armii austro-węgierskiej na froncie północnym (galicyjskim) w latach 1914-1915*, Kraków 2005, s. 302.

ciężką bronią wsparcia<sup>16</sup>. Analiza akt daje również obraz sporej elastyczności organizacji armii austro-węgierskiej. Mianowicie daje się zauważyć, że w zależności od warunków frontu i działań na nim prowadzonych, pojawiają się w mniejszym lub większym stopniu wyspecjalizowane formacje. W roku 1915 na froncie północnym pojawiły się tzw. *Nachrichtung Detachment* – pododdziały zwiadowcze, wysunięte zazwyczaj przed główną linię stanowisk. W okresach rozbudowy umocnień lub innych poważnych prac inżynierskich na etacie pułku pojawiały się kompanie techniczne. W roku 1917 zaznaczają się w schematach organizacyjnych poszczególnych batalionów plutony telefoniczne. Nasycenie bronią wsparcia powoduje, że na etatach oddziałów pojawiły się formacje w stylu plutonów dział piechoty, miotaczy min, miotaczy granatów czy reflektorów. Na poziomie pułku piechoty nie znalazłem za to np. formacji artylerii przeciwlotniczej czy miotaczy ognia, które w wyniku rozwoju sztuki wojennej podczas I wojny światowej pojawiły się w armii austro-węgierskiej<sup>17</sup>.

Charakterystyczne było zwiększenie nasycenia bronią maszynową pododdziałów. O ile w okresie początkowym wojny, w sierpniu 1914 r., 57 pułk piechoty, działający w sile 3 batalionów w ramach 12 Dywizji Piechoty, posiadał na stanie 6 karabinów maszynowych, to na początku czerwca 1918 r., podczas działań w ramach 57 Dywizji Piechoty, przy zbliżonych stanach osobowych pułku, na batalion piechoty przypadła kompania karabinów maszynowych w sile 8 sztuk I pluton ręcznych karabinów maszynowych w sile 4 sztuk. Zatem łącznie 15 VIII 1914 r. na 3 bataliony o stanie 3 208 ludzi przypadało 6 karabinów maszynowych, zaś 1 VI 1918 r. 3 bataliony liczące 3 261 ludzi posiadały na etacie 24 normalne i 12 ręcznych karabinów maszynowych<sup>18</sup>.

Kwiecień 1918 r. to moment zasadniczej reorganizacji struktury armii austro-węgierskiej. Jest to okres wejścia w życie, pojawiających się już wcześniej, dążeń do unifikacji struktury organizacyjnej armii. Pułki piechoty zostały przeformowane do poziomu 3 batalionów połowych oraz oddziałów broni i służb. Z nadliczbowych batalionów sformowano nowe pułki. Łącznie po reformach powstało 139 pułków piechoty o ciągłej numeracji, 8 pułków bośniackich i 4 pułki tyrolskie<sup>19</sup>.

Pomimo pozornego chaosu w zasadach organizacyjnych armii austro-węgierskiej, daje się zauważyć jej wysoką sprawność i umiejętność dostosowania się do zmieniających się warunków prowadzenia wojny. W zależności od terenu działań formowano nowe lub wzmacniano istniejące oddziały broni i służb. Oddziały piechoty posiadały dużą mobilność i umiejętność dostosowania się do różnych warunków wojennych<sup>20</sup>.

### **Polacy w armii austro-węgierskiej w momencie wybuchu I wojny światowej**

Polacy w armii Habsburgów austriackich byli obecni prawie od zawsze. Polscy najemnicy, polskie korpusy posiłkowe czy w końcu generalowie polskiego pochodzenia przewijali się przez historię wojen, toczonych przez Austrię w XVII i XVIII w. W momencie włączenia

---

<sup>16</sup> W 1918 r. przy 3 batalionach 57 pułku piechoty znajdowało się łącznie 40 karabinów maszynowych, 4 działa piechoty oraz po 6 sztuk miotaczy min, granatników i reflektorów.

<sup>17</sup> *Kriegsarchiv* [dalej: KA], *Neuefeldakten* [dalej: NFA] 6; 12; 18; 28; 48; 57; 94 ID; 59 GbBrig 1914–1918, *Kriegsgliederungen*, *Frührapporte*, *Standesmeldungen*.

<sup>18</sup> KA, NFA, 12 ID, k. 720, k.u.k. Infanterieregiment Nr 57, *Frührapport für das 15 August 1914*; KA, NFA, 57 ID k. nr 3215a, K.u.k. 57 Infanterietruppendivision, Op. Nr. 4701, *Infanterie Stände von 1. Juni 1918*.

<sup>19</sup> KA, NFA, 57 ID, k. 3211 (zakładka 20/4 1918), K.u.k. Armeekommando Zu op Nr 105.013, *Baonsbezeichnung bei der Inf. nach Neuformierung der Rgter zu 3 Baone*.

<sup>20</sup> Te same bataliony dobrze radziły sobie na w miarę płaskim terenie pod Luckiem, jak w górach koło Lavarone czy w Serbii.

Galicji pod panowanie austriackie udział Polaków w habsburskich siłach zbrojnych zaczyna sukcesywnie rosnąć. Na początku XIX w. na ziemiach polskich pod panowaniem Austrii zostają zorganizowane stale okręgi rekrutacyjne dla austriackich oddziałów wojskowych.

W przededniu I wojny światowej Polacy służyli zasadniczo w jednostkach wchodzących w skład trzech Dowództw Korpusów. Rekruci narodowości polskiej stanowili zdecydowaną większość w jednostkach należących do zachodnio-galicyskiego I Korpusu. W korpusach X (Przemyśl) i XI (Lwów) odsetek Polaków był zdecydowanie niższy. W lecie 1914 r. Polacy stanowili znaczną część żołnierzy poniżej przedstawionych jednostek armii wspólnej i obrony krajowej austro-węgierskiej.

**Tabela nr 1:** Jednostki galicyjskie wraz z ich przynależnością do jednostek wyższego rzędu i odsetkiem Polaków w sierpniu 1914 r.

| Jednostka                              | Centrum okręgu rekrutacyjnego              | Przynależność            |                          |        | Odsetek Polaków |
|----------------------------------------|--------------------------------------------|--------------------------|--------------------------|--------|-----------------|
|                                        |                                            | Brygada                  | Dywizja                  | Korpus |                 |
| Piechota                               |                                            |                          |                          |        |                 |
| Pułk Piechoty (pp.) nr 10              | Przemyśl                                   | 48 Brygada Piechoty (BP) | 24 Dywizja Piechoty (DP) | X      | 43%             |
| pp. nr 13                              | Kraków                                     | 10 BP                    | 5 DP                     | I      | 82%             |
| pp. nr 15                              | Tarnopol                                   | 21 BP                    | 11 DP                    | XI     | 29%             |
| pp. nr 20                              | Nowy Sącz (IV baon w Bośni i Hercegowinie) | 24 BP                    | 12 DP                    | I      | 86%             |
|                                        |                                            | 11 Brygada Górska (BG)   | 48 DP                    | XV     |                 |
| pp. nr 30                              | Lwów (IV baon w BiH)                       | 60 BP                    | 30 DP                    | XI     | 31%             |
|                                        |                                            | 3 BG                     | 18 DP                    | XVI    |                 |
| pp. nr 40                              | Rzeszów                                    | 3 BP                     | 2 DP                     | I      | 97%             |
| pp. nr 45                              | Sanok (II baon w BiH)                      | 47 BP                    | 24 DP                    | X      | 46%             |
|                                        |                                            | 12 BG                    | 48 DP                    | XVI    |                 |
| pp. nr 55                              | Brzeżany                                   | 21 BP                    | 11 DP                    | XI     | 26%             |
| pp. nr 56                              | Wadowice                                   | 23 BP                    | 12 DP                    | I      | 88%             |
| pp. nr 57                              | Tarnów (II baon w BiH)                     | 24 BP                    | 12 DP                    | I      | 91%             |
|                                        |                                            | 12 BG                    | 48 DP                    | XV     |                 |
| pp. nr 80                              | Złoczów (IV baon w BiH)                    | 60 BP                    | 30 DP                    | XI     | 25%             |
|                                        |                                            | 3 BG                     | 18 DP                    | XVI    |                 |
| pp. nr 89                              | Gródek Jagielloński                        | 2 BP                     | 2 DP                     | X      | 29%             |
| pp. nr 90                              | Jarosław (I baon w BiH)                    | 4 BP                     | 2 DP                     | X      | 75%             |
|                                        |                                            | 10 BG                    | 48 DP                    | XVI    |                 |
| pp. nr 95                              | Czortków                                   | 22 BP                    | 11 DP                    | XI     | 21%             |
| pp. nr 100                             | Cieszyn (II baon w BiH)                    | 23 BP                    | 12 DP                    | I      | 37%             |
|                                        |                                            | 12 BG                    | 48 DP                    | XV     |                 |
| Batalion Strzelców Polowych (BSP) nr 4 | Rzeszów                                    | 6 BP                     | 3 DP                     | XIV    | 77%             |
| BSP nr 5                               | Olomuniec                                  | 9 BP                     | 5 DP                     | I      | 25%             |
| BSP nr 13                              | Kraków                                     | 15 BP                    | 8 DP                     | XIV    | 47%             |
| BSP nr 14                              | Przemyśl                                   | 16 BP                    | 8 DP                     | XIV    | 43%             |
| BSP nr 18                              | Lwów                                       | 16 BP                    | 8 DP                     | XIV    | 31%             |

| <b>Kawaleria</b>                           |                             |                                               |                             |     |     |
|--------------------------------------------|-----------------------------|-----------------------------------------------|-----------------------------|-----|-----|
| Pulk Ułanów (PU)<br>nr 1                   | Kraków                      | 21 Brygada<br>Kawalerii<br>(BK)               | 4 Dywizja<br>Kawalerii (DK) | XI  | 85% |
| PU nr 2                                    | Tarnów                      | 11 BK                                         | 7 DK                        | I   | 84% |
| PU nr 3                                    | Gródek<br>Jagielloński      | 20 BK                                         | 7 DK                        | I   | 69% |
| PU nr 4                                    | Lwów                        | 17 BK                                         | 3 DK                        | II  | 29% |
| PU nr 6                                    | Przemyśl                    | 14 BK                                         | 6 DK                        | X   | 52% |
| PU nr 7                                    | Brzeżany                    | 10 BK                                         | 3 DK                        | II  | 22% |
| PU nr 13                                   | Złoczów                     | 18 BK                                         | 4 DK                        | XI  | 42% |
| <b>Artyleria</b>                           |                             |                                               |                             |     |     |
| Pulk Armat<br>Polowych (PAP)<br>nr 1       | Kraków                      | 1 Brygada<br>Artylerii<br>Polowej<br>(BAP)    | 12 DP                       | I   | 49% |
| PAP nr 2                                   | Olomuniec                   | 1 BAP                                         | 5 DP                        | I   | 28% |
| PAP nr 3                                   | Kraków                      | 1 BAP                                         | 5 DP                        | I   | 47% |
| PAP nr 28                                  | Przemyśl                    | 10 BAP                                        | 24 DP                       | X   | 25% |
| PAP nr 29                                  | Jarosław                    | 10 BAP                                        | 2 DP                        | X   | 78% |
| PAP nr 32                                  | Lwów                        | 11 BAP                                        | 11 DP                       | XI  | 25% |
| Pulk Haubic<br>Polowych (PHbP)<br>nr 1     | Kraków                      | 1 BAP                                         | 12 DP                       | I   | 44% |
| PHbP nr 10                                 | Przemyśl                    | 10 BAP                                        | 24 DP                       | X   | 76% |
| PHbP nr 11                                 | Lwów                        | 11 BAP                                        | 11 DP                       | XI  | 33% |
| Dywizjon Artylerii<br>Konnej (DAK) nr<br>1 | Kraków                      | 1 BAP                                         | 7 DK                        | I   | 50% |
| DAK nr 10                                  | Jarosław                    | 10 BAP                                        | 6 DK                        | X   | 57% |
| DAK nr 11                                  | Lwów                        | 11 BAP                                        | 4 DK                        | XI  | 36% |
| Dywizjon Haubic<br>Ciężkich (DHbC)<br>nr 1 | Kraków                      | 1 BAP                                         | 12 DP                       | I   | 40% |
| DHbC nr 10                                 | Przemyśl                    | 10 BAP                                        | 24 DP                       | X   | 28% |
| DHbC nr 11                                 | Lwów                        | 11 BAP                                        | 30 DP                       | XI  | 28% |
| Pulk Artylerii<br>Górskiej (PAG) nr<br>10  | Przemyśl                    | 1 Brygada<br>Artylerii<br>Górskiej<br>(BAG)   | 8 DP                        | XIV | 28% |
| PAG nr 11                                  | Stanisławów                 | 2 BAG                                         | 48 DP                       | XV  | 28% |
| Pulk Artylerii<br>Fortecznej (PAF)<br>nr 2 | Kraków                      | 2 Brygada<br>Artylerii<br>Fortecznej<br>(BAF) | –                           | I   | 38% |
| PAF nr 3                                   | Przemyśl                    | 2 BAF                                         | –                           | X   | 25% |
| PAF nr 5                                   | Sztab Trient                | 3 BAF                                         | –                           | XIV | 32% |
| PAF nr 6                                   | Sztab Chiesa di<br>Lavarone | 3 BAF                                         | –                           | XIV | 31% |

| Wojska techniczne i oddziały transportowe              |                 |                                             |                                             |                                          |     |
|--------------------------------------------------------|-----------------|---------------------------------------------|---------------------------------------------|------------------------------------------|-----|
| Batalion Saperów (BSap) nr 1                           | Kraków          | 24 BP                                       | 12 DP                                       | I                                        | 50% |
| BSap nr 10                                             | Przemyśl        | 47 BP                                       | 24 DP                                       | X                                        | 50% |
| BSap nr 11                                             | Lwów            | 21 BP                                       | 11 DP                                       | XI                                       | 32% |
| Batalion Pionierów nr 10                               | Przemyśl        | 48 BP                                       | 24 DP                                       | X                                        | 50% |
| Dywizjon Transportowy (DTrans) nr 1                    | Kraków          | –                                           | –                                           | I                                        | 57% |
| Dtrans nr 10                                           | Przemyśl        | –                                           | –                                           | X                                        | 49% |
| Dtrans nr 11                                           | Lwów            | –                                           | –                                           | XI                                       | 21% |
| Jednostki Obrony Krajowej                              |                 |                                             |                                             |                                          |     |
| Pułk Piechoty Obrony Krajowej (pp.OK) nr 16            | Kraków          | 91 Brygada Piechoty Obrony Krajowej (BP OK) | 46 Dywizja Piechoty Obrony Krajowej (DP OK) | Dowództwo Obrony Krajowej (DowOK) Kraków | 82% |
| pp.OK nr 17                                            | Rzeszów         | 90 BP OK                                    | 45 DP OK                                    | DowOK Przemyśl                           | 97% |
| pp.OK nr 18                                            | Przemyśl, Sanok | 89 BP OK                                    | 45 DP OK                                    | DowOK Przemyśl                           | 43% |
| pp.OK nr 19                                            | Lwów            | 85 BP OK                                    | 43 DP OK                                    | DowOK Lwów                               | 31% |
| pp.OK nr 31                                            | Cieszyn         | 91 BP OK                                    | 45 DP OK                                    | DowOK Kraków                             | 27% |
| pp.OK nr 32                                            | Nowy Sącz       | 91 BP OK                                    | 45 DP OK                                    | DowOK Kraków                             | 91% |
| pp.OK nr 34                                            | Jarosław        | 90 BP OK                                    | 45 DP OK                                    | DowOK Przemyśl                           | 75% |
| pp.OK nr 35                                            | Złoczów         | 85 BP OK                                    | 43 DP OK                                    | DowOK Lwów                               | 25% |
| pp.OK nr 36                                            | Kołomyja        | 86 BP OK                                    | 43 DP OK                                    | DowOK Lwów                               | 21% |
| Pułk Ułanów Obrony Krajowej (PU OK) nr 1               | Lwów            | –                                           | 3 Dywizja Kawalerii Obrony Krajowej (DK OK) | DowOK Lwów                               | 30% |
| PU OK nr 3                                             | Stryj, Rzeszów  | –                                           | 3 DK OK                                     | DowOK Przemyśl                           | 69% |
| PU OK nr 4                                             | Ołomuniec       | –                                           | 2 DK OK                                     | DowOK Kraków                             | 85% |
| Dywizjon Armat Połowych Obrony Krajowej (DAP OK) nr 43 | Lwów            | –                                           | 43 DP OK                                    | DowOK Lwów                               | 25% |
| DAP OK nr 45                                           | Przemyśl        | –                                           | 45 DP OK                                    | DowOK Lwów                               | 25% |
| DAP OK nr 46                                           | Ołomuniec       | –                                           | 46 DP OK                                    | DowOK                                    | 49% |

|                                                          |          |   |          |                |     |
|----------------------------------------------------------|----------|---|----------|----------------|-----|
|                                                          |          |   |          | Kraków         |     |
| Dywizjon Haubic Polowych Obrony Krajowej (DHbP OK) nr 43 | Lwów     | – | 43 DP OK | DowOK Lwów     | 25% |
| DHbP OK nr 45                                            | Przemyśl | – | 45 DP OK | DowOK Przemyśl | 25% |
| DHbP OK nr 46                                            | Kraków   | – | 46 DP OK | DowOK Kraków   | 49% |

**Źródło:** M. Enhl, *Die österreiches-ungarische Landmacht nach Aufbau, Gliederung, Friedensgarnisonen, Einleitung und nationaler Zusammensetzung im Sommer 1914, Ergänzungsheft 9 zum werke: Österreich-Ungarns Letzter Krieg*, Wien 1931.

Podczas wojny nie nastąpiły – jak się wydaje – znaczące zmiany w procentowym udziale Polaków w wyżej wymienionych jednostkach<sup>1</sup>. Należy jednak pamiętać o oddziałach sformowanych podczas I wojny światowej, czyli różnego typu formacjach marszowych i etapowych. Poza jednostkami pierwszorzutowymi, Polacy służyli również w oddziałach pospolitego ruszenia (Landsturm). Formacje Landsturmu odbiegały zazwyczaj od norm etatowych, z czego wynika trudność w oszacowaniu ich rzeczywistej liczebności i liczby Polaków, którzy służyli w nich podczas wojny.

### Liczebność Polaków w armii austro-węgierskiej podczas I wojny światowej

Marian Zgórniak szacował liczbę Polaków zmobilizowanych do armii austro-węgierskiej podczas I wojny światowej na ok. 720 tys. żołnierzy. Straty polskie oszacował na co najmniej 86 tys. poległych<sup>2</sup>. Badania dotyczące liczebności poszczególnych oddziałów austro-węgierskich podczas I wojny światowej oraz liczby żołnierzy, którzy służyli w każdej jednostce, doprowadziły mnie do postawienia tezy, że przez każdy batalion piechoty jednostek liniowych podczas wojny przeszło od 7 500 do 8 000 żołnierzy. Zakładając stały udział procentowy poszczególnych narodowości w poszczególnych oddziałach przez cały okres wojny, sądzę, że w sumie w „polskich” pułkach piechoty służyło od 258 500 do 340 000 Polaków. Poniżej przedstawiam proponowane liczby Polaków, służących w poszczególnych jednostkach pieszych pierwszego rzutu.

Przy założeniu, że procentowy udział piechoty w całości armii oscylował wokół 65%, liczba Polaków służących we wszystkich oddziałach pierwszoliniowych uwzględnionych w tabeli nr 1 wynosiłaby od 397 731 do 523 500 żołnierzy. Należy do tego oczywiście dodać wszystkie oddziały pospolitego ruszenia, bataliony wartownicze i formacje etapowe, których liczebności i udziału procentowego Polaków nie jestem w stanie określić na obecnym etapie badań.

**Tabela nr 2:** Liczebność Polaków służących w jednostkach piechoty pierwszego rzutu (1914–1918)

| JEDNOSTKA                 | Procentowy udział Polaków w sierpniu 1914 r. | Minimalna liczba Polaków, którzy służyli w danym oddziale w latach 1914–1918 | Maksymalna liczba Polaków, którzy służyli w danym oddziale w latach 1914–1918 |
|---------------------------|----------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------|
| Pułk Piechoty (pp.) nr 10 | 43%                                          | 12 900                                                                       | 17 200                                                                        |

<sup>1</sup> Teza będąca wynikiem badań archiwaliów Kriegsarchiv, dotyczących 57 pp. i 12 Dywizji Piechoty.

<sup>2</sup> M. Zgórniak, *Polacy w armii...*, s. 242–243.

|                                        |     |                |                |
|----------------------------------------|-----|----------------|----------------|
| pp. nr 13                              | 82% | 24 600         | 32 800         |
| pp. nr 15                              | 29% | 8 700          | 11 600         |
| pp. nr 20                              | 86% | 25 800         | 34 400         |
| pp. nr 30                              | 31% | 9 300          | 12 400         |
| pp. nr 40                              | 97% | 29 100         | 38 800         |
| pp. nr 45                              | 46% | 13 800         | 18 400         |
| pp. nr 55                              | 26% | 7 800          | 10 400         |
| pp. nr 56                              | 88% | 26 400         | 35 200         |
| pp. nr 57                              | 91% | 27 300         | 36 400         |
| pp. nr 80                              | 25% | 7 500          | 10 000         |
| pp. nr 89                              | 29% | 8 700          | 11 600         |
| pp. nr 90                              | 75% | 22 500         | 30 000         |
| pp. nr 95                              | 21% | 6 300          | 8 400          |
| pp. nr 100                             | 37% | 11 100         | 14 800         |
| Batalion Strzelców Polowych (BSP) nr 4 | 77% | 5 775          | 6 160          |
| BSP nr 5                               | 25% | 1 875          | 2 000          |
| BSP nr 13                              | 47% | 3 525          | 3 760          |
| BSP nr 14                              | 43% | 3 225          | 3 440          |
| BSP nr 18                              | 31% | 2 325          | 2 480          |
| <b>Suma</b>                            | –   | <b>258 525</b> | <b>340 240</b> |

Źródło: M. Enhl, *Die österreiches-ungarische...*; obliczenia własne.

### „Polskie” pułki piechoty podczas I wojny światowej. Przynależność i dyslokacja

„Polskie” pułki piechoty podczas I wojny światowej, z nielicznymi wyjątkami, zachowały przynależność organizacyjną do tych samych dywizji. W sumie przez cztery lata wojny polskie jednostki przydzielone były do przynajmniej 22 dywizji. Były to, w różnych okresach, dywizje piechoty nr: 2, 5, 9, 10, 11, 12, 18, 24, 30, 36, 44<sup>3</sup>, 48, 50, 57, 58, 60, 61, 71, 73, 92, 106<sup>4</sup>. Oddziały te działały początkowo na obszarze frontu antyrosyjskiego. Dywizje 18 i 48 działały na Bałkanach. W maju 1915 r. zostały, jako pierwsze, przerzucone na teren nowego frontu przeciwko Włochom. Gros polskich jednostek pozostał na terenie frontu antyrosyjskiego aż do wiosny 1917 r. Po tej dacie na froncie wschodnim pozostała z nich tylko 11 DP. W październiku 1917 r. dywizje z „polskimi” pułkami znalazły się na froncie nad rzeką Isonzo<sup>5</sup>. Wcześniej, w czerwcu 1916 r. pododdziały 48 DP zostały przerzucone z Tyrolu, gdzie uczestniczyły w nieudanej ofensywie z rejonu Folgaria–Lawarone, na front wschodni dla przeciwdziałania ofensywie gen. Brusilowa. Pododdziały 45 pp. W lecie 1916 r. dotarły wraz z 47 DP do Albanii. Ostatecznie na wiosnę 1918 r., na terenie frontu włoskiego „polskie” pułki piechoty zostały skupione w dziesięciu dywizjach: 5, 9, 10, 11, 12, 24, 48, 50, 57, 58<sup>6</sup>.

### Fronty, kampanie, bitwy (na podstawie działań 57 pp.)

Działania wojenne poszczególnych polskich formacji wojskowych, służących pod dowództwem austriackim, najlepiej obrazują losy 57 tarnowskiego pułku piechoty. Oddział wszedł do walki podzielony na dwa człony. Większość pododdziałów pułku w 1914 r.

<sup>3</sup> Dywizja Strzelców.

<sup>4</sup> Dywizja Landszturmu.

<sup>5</sup> Wyjąwszy wyżej wspomnianą 11 DP w składzie 89 i 90 pp.

<sup>6</sup> *Österreich-Ungarns Letzter Krieg 1914–1918* (dalej ÖULK), Bd.1-7, Wien 1930-38.

działała na terenie frontu północnego (galicyjskiego), II batalion walczył początkowo w Serbii. Ciągłe przerzucanie pododdziałów doprowadziło do tego, że pułk walczył praktycznie na wszystkich frontach I wojny światowej, na jakich znajdowały się armie austro-węgierskie. 57 pułk piechoty walczył zarówno z Rosjanami w latach 1914–1916, jak i z Serbami w latach 1914–1915. Ostatecznie wszystkie bataliony pułku wylądowały na obszarze frontu włoskiego, wędrując od Tyrolu przez Karyntię po brzegi Isonzo.

Dokładny opis przynależności 57 pp. przedstawiam poniżej. Jest on, jak się wydaje, dość reprezentatywny dla wszystkich „polskich” jednostek. Praktycznie przez całą wojnę były one przerzucane po różnych frontach, aby ostatecznie, najpóźniej na jesieni 1917 r. wylądować na froncie włoskim.

**Tabela nr 3:** Przynależność batalionów 57 pułku piechoty do formacji wyższego rzędu w okresie I wojny światowej<sup>7</sup>

| Data | Bataliony 57 pułku piechoty z przydziałami |                                                        |                                         |                                         |
|------|--------------------------------------------|--------------------------------------------------------|-----------------------------------------|-----------------------------------------|
| 1914 | I Batalion                                 | II Batalion                                            | III Batalion                            | IV Batalion                             |
| VII  | 24 IBrig/12 ID/I Kps/1 Armee               | 12 GbBrig/48 ID/XV Kps/6 Armee                         | 24 IBrig/12 ID/I Kps/1 Armee            | 24 IBrig/12 ID/I Kps/1 Armee            |
| VIII | 24 IBrig/12 ID/I Kps/1 Armee               | 12 GbBrig/48 ID/XV Kps/6 Armee                         | 24 IBrig/12 ID/I Kps/1 Armee            | 24 IBrig/12 ID/I Kps/1 Armee            |
| IX   | 24 IBrig/12 ID/I Kps/1 Armee               | 12 GbBrig/48 ID/XV Kps/6 Armee                         | 24 IBrig/12 ID/I Kps/1 Armee            | 24 IBrig/12 ID/I Kps/1 Armee            |
| X    | 24 IBrig/12 ID/I Kps/1 Armee               | 12 GbBrig/48 ID/XV Kps/6 Armee                         | 24 IBrig/12 ID/I Kps/1 Armee            | 24 IBrig/12 ID/I Kps/1 Armee            |
| XI   | 24 IBrig/12 ID/I Kps/1 Armee               | 12 GbBrig/48 ID/XV Kps/6 Armee                         | 24 IBrig/12 ID/I Kps/1 Armee            | 24 IBrig/12 ID/I Kps/1 Armee            |
| XII  | 24 IBrig/12 ID/I Kps/1 Armee               | 12 GbBrig/48 ID/XV Kps/6 Armee                         | 24 IBrig/12 ID/I Kps/1 Armee            | 24 IBrig/12 ID/I Kps/1 Armee            |
| 1915 | I Batalion                                 | II Batalion                                            | III Batalion                            | IV Batalion                             |
| I    | 24 IBrig/12 ID/VI Kps/3 Armee              | 12 GbBrig/48 ID/XV Kps/5 Armia                         | 24 IBrig/12 ID/VI Kps/3 Armee           | 24 IBrig/12 ID/VI Kps/3 Armee           |
| II   | 24 IBrig/12 ID/VI Kps/3 Armee              | 12 GbBrig/48 ID/XV Kps/5 Armia                         | 24 IBrig/12 ID/VI Kps/3 Armee           | 24 IBrig/12 ID/VI Kps/3 Armee           |
| III  | 24 IBrig/12 ID/VI Kps/3 Armee              | 12 GbBrig/48 ID/XV Kps/5 Armia                         | 24 IBrig/12 ID/VI Kps/3 Armee           | 24 IBrig/12 ID/VI Kps/3 Armee           |
| IV   | 24 IBrig/12 ID/VI Kps/11 Deutsche Armee    | 12 GbBrig/48 ID/XV Kps/5 Armia                         | 24 IBrig/12 ID/VI Kps/11 Deutsche Armee | 24 IBrig/12 ID/VI Kps/11 Deutsche Armee |
| V    | 24 IBrig/12 ID/VI Kps/11 Deutsche Armee    | 12 GbBrig/48 ID/XV Kps                                 | 59 GbBrig/ArmeeGrpp Rohr                | 24 IBrig/12 ID/VI Kps/11 Deutsche Armee |
| VI   | 24 IBrig/12 ID/VI Kps/11 Deutsche Armee    | 12 GbBrig/48ID/XVI Kps/Front karyncki w ArmeeGrpp Rohr | 59 GbBrig/ ArmeeGrpp Rohr               | 24 IBrig/12 ID/VI Kps/11 Deutsche Armee |

<sup>7</sup> Skróty użyte w tabeli: GbBrig: *Gebirgs Brigade* – Brygada Górską; Grpp. *Gruppe* – Grupa; ID: *Infanterie Division* – Dywizja Piechoty; IBrig: *Infanterie Brigade* – Brygada Piechoty; ISA 1 – *1. Isonzo.Armee* – Pierwsza Armia Isonzo; Kps – *Korps* – Korpus; KSchBrig – *Kaiser Schutze Brigade* – Brygada Strzelców Cesarskich; SchDiv – *Schütze Division* – Dywizja Strzelców.

|      |                                              |                                                                               |                              |                                                |
|------|----------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------|------------------------------|------------------------------------------------|
| VII  | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/11<br>DeutscheArmee | 12 GbBrig/48 ID                                                               | 59 GbBrig/ArmeeGrpp<br>Rohr  | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/11 Deutsche<br>Armee  |
| VIII | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/11<br>DeutscheArmee | 12 GbBrig/48 ID                                                               | 59 GbBrig/ArmeeGrpp<br>Rohr  | 24 IBrig/12 IDiv/VI<br>Kps/11<br>DeutscheArmee |
| IX   | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/7 Armee             | 12 GbBrig/48 ID                                                               | 59 GbBrig/ArmeeGrpp<br>Rohr  | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/7 Armee               |
| X    | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/7 Armee             | 12 GbBrig/48 ID                                                               | 59 GbBrig/92 ID              | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/7 Armee               |
| XI   | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/7 Armee             | 12 GbBrig/48 ID                                                               | Gppe Wasserthal/50 ID        | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/7 Armee               |
| XII  | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/7 Armee             | 12 GbBrig/48 ID                                                               | Gppe Wasserthal/50 ID        | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/7 Armee               |
| 1916 | I Batalion                                   | II Batalion                                                                   | III Batalion                 | IV Batalion                                    |
| I    | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/7 Armee             | 12 GbBrig/48 ID                                                               | Gppe Wasserthal/50 ID        | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/7 Armee               |
| II   | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/7 Armee             | 12 GbBrig/48 ID                                                               | Gppe Wasserthal/50 ID        | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/7 Armee               |
| III  | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/7 Armee             | 12 GbBrig/48 ID                                                               | Gppe Wasserthal/94 ID        | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/7 Armee               |
| IV   | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/7 Armee             | 12 GbBrig/48 ID                                                               | 25 GbBrig/94 ID/<br>10 Armee | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/7 Armee               |
| V    | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/7 Armee             | 12 GbBrig/48 ID                                                               | 25 GbBrig/94 ID/<br>10 Armee | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/7 Armee               |
| VI   | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/7 Armee             | 12 GbBrig/48 ID                                                               | 25 GbBrig/94 ID/<br>10 Armee | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/Sud Armee             |
| VII  | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/Sud Armee           | 12 GbBrig/48 ID                                                               | 25 GbBrig/94 ID/<br>10 Armee | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/Sud Armee             |
| VIII | 24 IBrig/12 ID/VI<br>Kps/Sud Armee           | 12 GbBrig/48 ID                                                               | 25 GbBrig/94 ID/<br>10 Armee | –                                              |
| IX   | 24 IBrig/12<br>ID/7Armee                     | 12 GbBrig/48 ID                                                               | 25 GbBrig/94 ID/<br>10 Armee | 24 IBrig/12<br>ID/7Armee                       |
| X    | 24 IBrig/12<br>ID/7Armee                     | ostatni wpis o II/57 w<br>aktach 48 ID z 3 X 1916<br>od pol. X 28 ID 56 IBrig | 25 GbBrig/94 ID/<br>10 Armee | 24 IBrig/12<br>ID/7Armee                       |
| XI   | 12 ID                                        | 56 IBrig/28 ID/7Kps                                                           | 25 GbBrig/94 ID/<br>10 Armee | 12 ID                                          |
| XII  | 12 ID                                        | 56 IBrig/28 ID/7Kps                                                           | 25 GbBrig/94 ID/<br>10 Armee | 12 ID                                          |
| 1917 | I Batalion                                   | II Batalion                                                                   | III Batalion                 | IV Batalion                                    |
| I    | 12 ID/XI Kps                                 | 56 IBrig/28 ID/7Kps                                                           | 25 GbBrig/94 ID/<br>10 Armee | 12 ID/XI Kps                                   |
| II   | 12 ID/XI Kps                                 | 56 IBrig/28 ID/7Kps                                                           | 25 GbBrig/94 ID/<br>10 Armee | 12 ID/XI Kps                                   |
| III  | 12 ID/XI Kps                                 | 56 IBrig/28 ID/7Kps                                                           | 25 GbBrig/94 ID/<br>10 Armee | 12 ID/XI Kps                                   |

|      |                                                              |                                                              |                                                              |                                                              |
|------|--------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------|
| IV   | 12 ID/XI Kps                                                 | 56 IBrig/28 ID/7Kps                                          | 25 GbBrig/94 ID/<br>10 Armee                                 | 12 ID/XI Kps                                                 |
| V    | 12 ID/XI Kps                                                 | 56 IBrig/28 ID/7Kps                                          | 25 GbBrig/94 ID/<br>10 Armee                                 | 12 ID/XI Kps                                                 |
| VI   | 24 IBrig/12 ID/VII<br>Kps                                    | 24 IBrig/12 ID/VII Kps                                       | 24 IBrig/12 ID/VII<br>Kps samodzielna<br>jednostka           | 24 IBrig/12 ID/VII<br>Kps                                    |
| VII  | 6 ID/III Kps/11<br>Armee                                     | 6 ID/III Kps/11 Armee                                        | 6 ID/III Kps/11 Armee                                        | 6 ID/III Kps/11<br>Armee                                     |
| VIII | na początku miesiąca<br>dalej 6 ID a potem 18<br>ID/11 Armee | na początku miesiąca<br>dalej 6 ID a potem 18<br>ID/11 Armee | na początku miesiąca<br>dalej 6 ID a potem 18<br>ID/11 Armee | na początku miesiąca<br>dalej 6 ID a potem 18<br>ID/11 Armee |
| IX   | 43 SchDiv/IV Kps<br>Następnie 5 IBrig/57<br>ID/ISA1          | 43 SchDiv/IV Kps<br>Następnie 5 IBrig/57<br>ID/ISA1          | –                                                            | 43 SchDiv/IV Kps<br>Następnie 5 IBrig/57<br>ID/ISA1          |
| X    | 5 IBrig/57 ID/IV Kps                                         | 5 IBrig/57 ID/IV Kps                                         | 5 IBrig/57 ID/IV Kps                                         | 5 IBrig/57 ID/IV Kps                                         |
| XI   | 5 IBrig/57 ID/II Kps                                         | 5 IBrig/57 ID/II Kps                                         | 5 IBrig/57 ID/II Kps                                         | 5 IBrig/57 ID/II Kps                                         |
| XII  | 5 IBrig/57 ID/II Kps                                         | 5 IBrig/57 ID/II Kps                                         | 5 IBrig/57 ID/II Kps                                         | 5 IBrig/57 ID/II Kps                                         |
| 1918 | I Batalion                                                   | II Batalion                                                  | III Batalion                                                 | IV Batalion                                                  |
| I    | 5 IBrig/57 ID/II Kps                                         | 5 IBrig/57 ID/II Kps                                         | 5 IBrig/57 ID/II Kps                                         | 5 IBrig/57 ID/II Kps                                         |
| II   | 5 IBrig/57 ID/II Kps                                         | 5 IBrig/57 ID/II Kps                                         | 5 IBrig/57 ID/II Kps                                         | 5 IBrig/57 ID/II Kps                                         |
| III  | 5 IBrig/57 ID/II Kps                                         | 5 IBrig/57 ID/II Kps                                         | 5 IBrig/57 ID/II Kps                                         | 5 IBrig/57 ID/II Kps                                         |
| IV   | 114 IBrig/57<br>ID/Isonzo Armee                              | 114 IBrig/57 ID/Isonzo<br>Armee                              | 114 IBrig/57 ID/Isonzo<br>Armee                              | 114 IBrig/57<br>ID/Isonzo Armee                              |
| V    | 114 IBrig/57<br>ID/Isonzo Armee                              | 114 IBrig/57 ID/Isonzo<br>Armee                              | 114 IBrig/57 ID/Isonzo<br>Armee                              | IV/57 przemianowany<br>na III/13                             |
| VI   | 114 IBrig/57<br>ID/Isonzo Armee                              | 114 IBrig/57 ID/Isonzo<br>Armee                              | 114 IBrig/57 ID/Isonzo<br>Armee                              | –                                                            |
| VII  | 114 IBrig/57<br>ID/Isonzo Armee                              | 114 IBrig/57 ID/Isonzo<br>Armee                              | 114 IBrig/57 ID/Isonzo<br>Armee                              | –                                                            |
| VIII | 114 IBrig/57<br>ID/Isonzo Armee                              | 114 IBrig/57 ID/Isonzo<br>Armee                              | 114 IBrig/57 ID/Isonzo<br>Armee                              | –                                                            |
| IX   | 114 IBrig/57<br>ID/Isonzo Armee                              | 114 IBrig/57 ID/Isonzo<br>Armee                              | 114 IBrig/57 ID/Isonzo<br>Armee                              | –                                                            |
| X    | 114 IBrig/57<br>ID/Isonzo Armee                              | 114 IBrig/57 ID/Isonzo<br>Armee                              | 114 IBrig/57 ID/Isonzo<br>Armee                              | –                                                            |

**Źródło:** ÖULK Bd: 1-7; KA,NFA, 6;12;18;28;48;57;94;ID;43 SchD;24 IBrig;59 GbBrig.

Poniżej przedstawiam szlak bojowy poszczególnych batalionów 57 pp. podczas I wojny światowej. Zaznaczyłem tylko te starcia, które zostały uznane za godne wzmianki przez autorów „Österreich-Ungarns Letzter Krieg”. Oprócz tych starć, praktycznie przez cały okres wojny, pułk uczestniczył w większych lub mniejszych potyczkach.

Tabela nr 4

| Data bitwy | BATALIONY 57 PUŁKU PIECHOTY         |                               |                                     |                                     |                      |
|------------|-------------------------------------|-------------------------------|-------------------------------------|-------------------------------------|----------------------|
|            | I/57                                | II/57                         | III/57                              | IV/57                               |                      |
| 1914       |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| VIII       |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 12         |                                     | Przejście przez Drinę         |                                     |                                     |                      |
| 13         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 14         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 15         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 16         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 17         |                                     | Bitwa nad rzeką Jadar         |                                     |                                     |                      |
| 18         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 19         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 23         | Bitwa pod Kraśnikiem                |                               |                                     | Bitwa pod Kraśnikiem                | Bitwa pod Kraśnikiem |
| 24         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 25         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| IX         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 2          | Kontrofensywa rosyjska spod Lublina |                               | Kontrofensywa rosyjska spod Lublina | Kontrofensywa rosyjska spod Lublina |                      |
| 3          |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 4          |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 5          |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 6          |                                     | Bitwa nad Driną               |                                     |                                     |                      |
| 7          |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 8          | Odwrót na południe od Lublina       | Odwrót na południe od Lublina | Odwrót na południe od Lublina       |                                     |                      |
| 9          |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 10         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 11         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 12         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 13         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 14         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 15         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 16         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 17         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 18         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 19         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 20         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 21         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 22         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 23         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 24         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 25         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 26         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 27         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 28         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |
| 29         |                                     |                               |                                     |                                     |                      |

|    |                           |                           |                           |                           |                  |
|----|---------------------------|---------------------------|---------------------------|---------------------------|------------------|
| 30 |                           |                           |                           |                           |                  |
| X  |                           |                           |                           |                           |                  |
| 1  | Odwrót na północ od Wisły |                           | Odwrót na północ od Wisły | Odwrót na północ od Wisły |                  |
| 2  |                           |                           |                           |                           |                  |
| 3  |                           |                           |                           |                           |                  |
| 4  |                           |                           |                           |                           |                  |
| 5  |                           |                           |                           |                           |                  |
| 6  | Potyczka pod Sandomierzem |                           | Potyczka pod Sandomierzem | Potyczka pod Sandomierzem |                  |
| 7  |                           |                           |                           |                           |                  |
| 22 | Atak na Dęblin            | Ofensywa na Valjevo       |                           |                           |                  |
| 23 |                           |                           |                           |                           |                  |
| 24 |                           |                           |                           |                           |                  |
| 25 |                           |                           |                           |                           |                  |
| 26 |                           |                           |                           |                           |                  |
| 27 |                           |                           |                           |                           |                  |
| 28 |                           |                           |                           |                           |                  |
| 29 |                           |                           |                           |                           |                  |
| 30 | Odwrót na Opatów          |                           |                           | Odwrót na Opatów          | Odwrót na Opatów |
| 31 |                           |                           |                           |                           |                  |
| XI |                           |                           |                           |                           |                  |
| 1  | Potyczka pod Opatowem     | Walki nad Kolubara i Lieg | Potyczka pod Opatowem     | Potyczka pod Opatowem     |                  |
| 2  |                           |                           |                           |                           |                  |
| 3  |                           |                           |                           |                           |                  |
| 4  |                           |                           |                           |                           |                  |
| 5  |                           |                           |                           |                           |                  |
| 6  |                           |                           |                           |                           |                  |
| 7  |                           |                           |                           |                           |                  |
| 8  |                           |                           |                           |                           |                  |
| 9  |                           |                           |                           |                           |                  |
| 10 |                           |                           |                           |                           |                  |
| 11 |                           |                           |                           |                           |                  |
| 12 |                           |                           |                           |                           |                  |
| 13 |                           |                           |                           |                           |                  |
| 14 |                           |                           |                           |                           |                  |
| 15 | Bitwa pod Krakowem        |                           | Bitwa pod Krakowem        | Bitwa pod Krakowem        |                  |
| 16 |                           |                           |                           |                           |                  |
| 17 |                           |                           |                           |                           |                  |
| 18 |                           |                           |                           |                           |                  |
| 19 |                           |                           |                           |                           |                  |
| 20 |                           |                           |                           |                           |                  |
| 21 |                           |                           |                           |                           |                  |
| 22 |                           |                           |                           |                           |                  |
| 23 |                           |                           |                           |                           |                  |
| 24 |                           |                           |                           |                           |                  |
| 25 |                           |                           |                           |                           |                  |
| 26 |                           |                           |                           |                           |                  |

|      |                                        |                              |                                        |                                        |
|------|----------------------------------------|------------------------------|----------------------------------------|----------------------------------------|
| 27   |                                        |                              |                                        |                                        |
| 28   |                                        |                              |                                        |                                        |
| 29   |                                        |                              |                                        |                                        |
| 30   |                                        |                              |                                        |                                        |
| XII  |                                        |                              |                                        |                                        |
| 1    |                                        |                              |                                        |                                        |
| 2    |                                        |                              |                                        |                                        |
| 3    |                                        |                              |                                        |                                        |
| 4    |                                        |                              |                                        |                                        |
| 5    |                                        |                              |                                        |                                        |
| 6    |                                        |                              |                                        |                                        |
| 7    |                                        |                              |                                        |                                        |
| 8    |                                        |                              |                                        |                                        |
| 9    |                                        |                              |                                        |                                        |
| 10   |                                        |                              |                                        |                                        |
| 11   |                                        |                              |                                        |                                        |
| 12   |                                        |                              |                                        |                                        |
| 13   |                                        |                              |                                        |                                        |
| 14   |                                        | Odwrót w widły Sawy i Dunaju |                                        |                                        |
| 15   |                                        |                              |                                        |                                        |
| 16   |                                        |                              |                                        |                                        |
| 17   | Pościg za Rosjanami na północ od Wisły |                              | Pościg za Rosjanami na północ od Wisły | Pościg za Rosjanami na północ od Wisły |
| 18   |                                        |                              |                                        |                                        |
| 19   |                                        |                              |                                        |                                        |
| 20   |                                        |                              |                                        |                                        |
| 21   |                                        |                              |                                        |                                        |
| 22   |                                        |                              |                                        |                                        |
| 23   |                                        |                              |                                        |                                        |
| 24   |                                        |                              |                                        |                                        |
| 25   |                                        |                              |                                        |                                        |
| 26   | Walki nad Nidą                         |                              | Walki nad Nidą                         | Walki nad Nidą                         |
| 1915 |                                        |                              |                                        |                                        |
| I    |                                        |                              |                                        |                                        |
| 1    | Walki nad Białą                        |                              | Walki nad Białą                        | Walki nad Białą                        |
| II   |                                        |                              |                                        |                                        |
| 4    | Walki pod Gorlicami                    |                              | Walki pod Gorlicami                    | Walki pod Gorlicami                    |
| III  |                                        |                              |                                        |                                        |
| 8    |                                        |                              |                                        |                                        |
| 9    |                                        |                              |                                        |                                        |
| 10   |                                        |                              |                                        |                                        |
| 11   | Walki pod Gorlicami                    |                              | Walki pod Gorlicami                    | Walki pod Gorlicami                    |
| V    |                                        |                              |                                        |                                        |
| 2    | Przelamanie pod Gorlicami              |                              | Przelamanie pod Gorlicami              | Przelamanie pod Gorlicami              |
| 3    |                                        |                              |                                        |                                        |
| 4    |                                        |                              |                                        |                                        |
| 5    |                                        |                              |                                        |                                        |

|     |                                          |          |                       |                                          |
|-----|------------------------------------------|----------|-----------------------|------------------------------------------|
| 6   |                                          |          |                       |                                          |
| 7   |                                          |          |                       |                                          |
| 8   |                                          |          |                       |                                          |
| 9   |                                          |          |                       |                                          |
| 10  | Bitwa pod Rzeszowem                      |          |                       |                                          |
| 14  |                                          |          |                       |                                          |
| 15  |                                          |          |                       |                                          |
| 16  |                                          |          |                       |                                          |
| 17  |                                          |          |                       |                                          |
| 18  |                                          |          |                       |                                          |
| 19  |                                          |          |                       |                                          |
| 20  | Bitwa pod Jarosławiem                    |          | Bitwa pod Jarosławiem | Bitwa pod Jarosławiem                    |
| 23  |                                          |          |                       |                                          |
| 24  |                                          |          |                       |                                          |
| 25  |                                          |          |                       |                                          |
| 26  |                                          |          |                       |                                          |
| 27  |                                          |          |                       |                                          |
| 28  | Akcja na Radymno                         |          |                       |                                          |
| VI  |                                          |          |                       |                                          |
| 12  |                                          |          |                       |                                          |
| 13  |                                          |          |                       |                                          |
| 14  | Przelamanie pod Mościskammi i Lubaczowem |          |                       | Przelamanie pod Mościskammi i Lubaczowem |
| 15  |                                          |          |                       |                                          |
| 16  |                                          |          |                       |                                          |
| 17  |                                          |          |                       |                                          |
| 18  | Bitwa o Gródek i Magierów                |          |                       | Bitwa o Gródek i Magierów                |
| 19  |                                          |          |                       |                                          |
| 20  |                                          |          |                       |                                          |
| 21  |                                          |          |                       |                                          |
| 22  | Walki koło Lwowa                         |          |                       | Walki koło Lwowa                         |
| 23  |                                          |          |                       |                                          |
| 24  |                                          |          |                       |                                          |
| 25  |                                          |          |                       |                                          |
| 26  |                                          |          |                       |                                          |
| 27  |                                          |          |                       |                                          |
| 28  |                                          |          |                       |                                          |
| 29  |                                          |          |                       |                                          |
| 30  |                                          | I Isonzo |                       |                                          |
| VII |                                          |          |                       |                                          |
| 1   |                                          |          |                       |                                          |
| 2   |                                          |          |                       |                                          |
| 3   |                                          |          |                       |                                          |
| 4   |                                          |          |                       |                                          |
| 5   |                                          |          |                       |                                          |
| 6   |                                          |          |                       |                                          |

|      |                                           |           |  |                                           |
|------|-------------------------------------------|-----------|--|-------------------------------------------|
| 7    |                                           |           |  |                                           |
| 18   |                                           |           |  |                                           |
| 19   |                                           |           |  |                                           |
| 20   |                                           |           |  |                                           |
| 21   |                                           |           |  |                                           |
| 22   |                                           |           |  |                                           |
| 23   |                                           |           |  |                                           |
| 24   |                                           |           |  |                                           |
| 25   |                                           |           |  |                                           |
| 26   |                                           |           |  |                                           |
| 27   |                                           |           |  |                                           |
| 28   |                                           |           |  |                                           |
| 29   |                                           |           |  |                                           |
| 30   |                                           |           |  |                                           |
| 31   |                                           | II Isonzo |  |                                           |
| VIII |                                           |           |  |                                           |
| 1    |                                           |           |  |                                           |
| 2    |                                           |           |  |                                           |
| 3    |                                           |           |  |                                           |
| 4    |                                           |           |  |                                           |
| 5    |                                           |           |  |                                           |
| 6    |                                           |           |  |                                           |
| 7    |                                           |           |  |                                           |
| 8    |                                           |           |  |                                           |
| 9    |                                           |           |  |                                           |
| 10   |                                           |           |  |                                           |
| 11   | Walki koło Ostrowa                        |           |  | Walki koło Ostrowa                        |
| 12   |                                           |           |  |                                           |
| 13   |                                           |           |  |                                           |
| 14   |                                           |           |  |                                           |
| 15   |                                           |           |  |                                           |
| 16   | Marsz na Brześć Litewski                  |           |  | Marsz na Brześć Litewski                  |
| 17   |                                           |           |  |                                           |
| 24   |                                           |           |  |                                           |
| 25   |                                           |           |  |                                           |
| 26   |                                           |           |  |                                           |
| 27   |                                           |           |  |                                           |
| 28   |                                           |           |  |                                           |
| 29   |                                           |           |  |                                           |
| 30   | Oblężenie i zdobycie Brześcia Litewskiego |           |  | Oblężenie i zdobycie Brześcia Litewskiego |
| 31   |                                           |           |  |                                           |
| IX   |                                           |           |  |                                           |
| 1    |                                           |           |  |                                           |
| 2    |                                           |           |  |                                           |
| 3    |                                           |           |  |                                           |
| 4    |                                           |           |  |                                           |

|     |                  |                  |                      |                  |
|-----|------------------|------------------|----------------------|------------------|
| 5   |                  |                  |                      |                  |
| 6   |                  |                  |                      |                  |
| 13  |                  |                  |                      |                  |
| 14  |                  |                  |                      |                  |
| 15  |                  |                  |                      |                  |
| 16  | Walki nad Styrpą |                  |                      | Walki nad Styrpą |
| 17  |                  |                  |                      |                  |
| 18  |                  |                  |                      |                  |
| 19  |                  |                  |                      |                  |
| 20  |                  |                  |                      |                  |
| 21  |                  |                  |                      |                  |
| 22  |                  |                  |                      |                  |
| 23  |                  |                  |                      |                  |
| 24  |                  |                  |                      |                  |
| 25  |                  |                  |                      |                  |
| 26  |                  |                  |                      |                  |
| 27  |                  |                  |                      |                  |
| 28  |                  |                  |                      |                  |
| 29  |                  | Walki na froncie |                      |                  |
| 30  |                  | karyckim         |                      |                  |
| X   |                  |                  |                      |                  |
| 1   |                  |                  |                      |                  |
| 2   |                  |                  |                      |                  |
| 3   |                  |                  |                      |                  |
| 4   |                  |                  |                      |                  |
| 5   |                  |                  |                      |                  |
| 6   |                  |                  |                      |                  |
| 7   |                  |                  |                      |                  |
| 8   |                  |                  |                      |                  |
| 9   |                  |                  |                      |                  |
| 10  |                  |                  |                      |                  |
| 11  |                  |                  |                      |                  |
| 12  |                  |                  |                      |                  |
| 13  | Walki nad Styrpą |                  |                      | Walki nad Styrpą |
| 18  |                  |                  |                      |                  |
| 19  |                  |                  |                      |                  |
| 20  |                  |                  |                      |                  |
| 21  |                  |                  |                      |                  |
| 22  |                  |                  | Walki pod Oslavija   |                  |
| 23  |                  |                  | podczas IV bitwy nad |                  |
|     |                  |                  | Isonzo               |                  |
| XII |                  |                  |                      |                  |
| 27  |                  |                  |                      |                  |
| 28  |                  |                  |                      |                  |
| 29  |                  |                  |                      |                  |
| 30  |                  |                  |                      |                  |
| 31  |                  |                  |                      |                  |

|      |                      |                    |                     |                      |
|------|----------------------|--------------------|---------------------|----------------------|
| 1916 |                      |                    |                     |                      |
| I    |                      |                    |                     |                      |
| 1    |                      |                    |                     |                      |
| 2    |                      |                    |                     |                      |
| 3    |                      |                    |                     |                      |
| 4    |                      |                    |                     |                      |
| 5    |                      |                    |                     |                      |
| 6    |                      |                    |                     |                      |
| 7    |                      |                    |                     |                      |
| 8    |                      |                    |                     |                      |
| 9    |                      |                    |                     |                      |
| 10   |                      |                    |                     |                      |
| 11   |                      |                    |                     |                      |
| 12   |                      |                    |                     |                      |
| 13   |                      |                    |                     |                      |
| 14   |                      |                    |                     |                      |
| 15   |                      |                    |                     |                      |
| 16   |                      |                    |                     |                      |
| 17   |                      |                    |                     |                      |
| 18   |                      |                    |                     |                      |
| 19   |                      |                    |                     |                      |
| 20   |                      |                    |                     |                      |
| 21   |                      |                    |                     |                      |
| 22   |                      |                    |                     |                      |
| 23   |                      |                    |                     |                      |
| 24   |                      |                    |                     |                      |
| 25   | Walki koło Dobropola |                    |                     | Walki koło Dobropola |
| 26   | Bitwa noworoczna     |                    |                     | Bitwa noworoczna     |
| III  |                      |                    |                     |                      |
| 26   |                      |                    | Walki o Kleinen Pal |                      |
| V    |                      |                    |                     |                      |
| 15   |                      |                    |                     |                      |
| 16   |                      |                    |                     |                      |
| 17   |                      |                    |                     |                      |
| 18   |                      |                    |                     |                      |
| 19   |                      |                    |                     |                      |
| 20   |                      |                    |                     |                      |
| 21   |                      |                    |                     |                      |
| 22   |                      |                    |                     |                      |
| 23   |                      |                    |                     |                      |
| 24   |                      |                    |                     |                      |
| 25   |                      | Bitwa pod Folgaria |                     |                      |
| 26   |                      | i Lavarone         |                     |                      |
| 27   |                      | Bitwa pod Arsiagi  |                     |                      |
| 28   |                      | i Arciero          |                     |                      |
| 29   |                      |                    |                     |                      |

|     |                                                        |                            |                     |                                                        |
|-----|--------------------------------------------------------|----------------------------|---------------------|--------------------------------------------------------|
| 30  |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 31  |                                                        |                            |                     |                                                        |
| VI  |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 1   |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 2   |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 3   |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 4   |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 5   |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 6   |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 7   |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 8   |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 9   |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 10  |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 11  |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 12  |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 13  |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 14  | Rosyjska ofensywa<br>czerwcową w Galicji<br>Wschodniej |                            |                     | Rosyjska ofensywa<br>czerwcową w Galicji<br>Wschodniej |
| 15  |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 16  |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 21  |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 22  |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 23  |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 24  |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 25  |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 26  |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 27  |                                                        |                            | Walki o Grossen Pal |                                                        |
| 28  |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 29  |                                                        | Kontrofensywa na<br>Łuck   |                     |                                                        |
| 30  |                                                        |                            |                     |                                                        |
| VII |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 1   |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 2   |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 3   |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 5   |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 6   |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 7   | Walki pod folwarkiem<br>Okopy                          |                            |                     |                                                        |
| 8   |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 9   |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 10  |                                                        | Walki pod Gubinem          |                     |                                                        |
| 12  |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 13  |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 14  | Walki pod Oleszą                                       |                            |                     |                                                        |
| 17  |                                                        |                            |                     |                                                        |
| 18  |                                                        | Odwrót za Lipę             |                     |                                                        |
| 20  |                                                        | Bitwa pod<br>Beresteczkiem |                     |                                                        |
| 21  |                                                        |                            |                     |                                                        |

|      |                                        |                           |  |                                        |
|------|----------------------------------------|---------------------------|--|----------------------------------------|
| 22   |                                        |                           |  |                                        |
| 23   |                                        |                           |  |                                        |
| 24   |                                        |                           |  |                                        |
| 25   |                                        |                           |  |                                        |
| 26   |                                        |                           |  |                                        |
| 27   |                                        |                           |  |                                        |
| 28   |                                        | Bitwa pod Brodami         |  |                                        |
| 29   |                                        |                           |  |                                        |
| 30   |                                        |                           |  |                                        |
| 31   | Walki na północ i południe od Dniestru | Walki na południe od Lipy |  | Walki na północ i południe od Dniestru |
| VIII |                                        |                           |  |                                        |
| 1    |                                        |                           |  |                                        |
| 2    |                                        |                           |  |                                        |
| 3    |                                        |                           |  |                                        |
| 8    |                                        |                           |  |                                        |
| 9    |                                        |                           |  |                                        |
| 10   |                                        |                           |  |                                        |
| 11   | Walki nad Złotą Lipą                   |                           |  | Walki nad Złotą Lipą                   |
| 30   |                                        |                           |  |                                        |
| 31   |                                        |                           |  |                                        |
| IX   |                                        |                           |  |                                        |
| 1    | Jesienna ofensywa rosyjska             |                           |  | Jesienna ofensywa rosyjska             |
| 2    |                                        |                           |  |                                        |
| 3    |                                        |                           |  |                                        |
| 4    |                                        |                           |  |                                        |
| 5    |                                        |                           |  |                                        |
| 6    |                                        |                           |  |                                        |
| 7    |                                        |                           |  |                                        |
| 8    |                                        |                           |  |                                        |
| 9    |                                        |                           |  |                                        |
| 10   |                                        |                           |  |                                        |
| 11   |                                        |                           |  |                                        |
| 12   |                                        |                           |  |                                        |
| 13   |                                        |                           |  |                                        |
| 14   |                                        |                           |  |                                        |
| 15   |                                        |                           |  |                                        |
| 16   |                                        |                           |  |                                        |
| 17   |                                        |                           |  |                                        |
| 18   |                                        |                           |  |                                        |
| 19   |                                        |                           |  |                                        |
| 20   |                                        |                           |  |                                        |
| 21   |                                        |                           |  |                                        |
| 22   |                                        |                           |  |                                        |
| 23   |                                        |                           |  |                                        |
| 24   |                                        |                           |  |                                        |

|      |                     |                                            |                      |                     |
|------|---------------------|--------------------------------------------|----------------------|---------------------|
| 25   |                     |                                            |                      |                     |
| 26   |                     |                                            |                      |                     |
| 27   |                     |                                            |                      |                     |
| 28   |                     |                                            |                      |                     |
| 29   |                     |                                            |                      |                     |
| 30   |                     |                                            |                      |                     |
| X    |                     |                                            |                      |                     |
| 1    |                     |                                            |                      |                     |
| 2    |                     |                                            |                      |                     |
| 3    |                     |                                            |                      |                     |
| 4    |                     |                                            |                      |                     |
| 5    |                     |                                            |                      |                     |
| 6    |                     |                                            |                      |                     |
| 7    |                     |                                            |                      |                     |
| 8    |                     |                                            |                      |                     |
| 9    |                     |                                            |                      |                     |
| 10   |                     |                                            |                      |                     |
| 11   |                     |                                            |                      |                     |
| 12   |                     |                                            |                      |                     |
| 13   |                     |                                            |                      |                     |
| 14   |                     |                                            |                      |                     |
| 15   |                     |                                            |                      |                     |
| 31   |                     |                                            |                      |                     |
| XI   |                     |                                            |                      |                     |
| 1    |                     |                                            |                      |                     |
| 2    |                     |                                            |                      |                     |
| 3    |                     |                                            |                      |                     |
| 4    |                     |                                            |                      |                     |
| 18   |                     | IX Isonzo<br>Walki na południe od<br>Bigli |                      |                     |
| 1917 |                     |                                            |                      |                     |
| I    |                     |                                            |                      |                     |
| 18   |                     | Walki koło Fajti hrib                      |                      |                     |
| III  |                     |                                            |                      |                     |
| 30   | Walki koło Jakobeny |                                            |                      | Walki koło Jakobeny |
| VI   |                     |                                            |                      |                     |
| 9    |                     | Bitwa o Mt. Ortigara                       | Bitwa o Mt. Ortigara |                     |
| 10   |                     |                                            |                      |                     |
| 11   |                     |                                            |                      |                     |
| 12   |                     |                                            |                      |                     |
| 13   |                     |                                            |                      |                     |
| 14   |                     |                                            |                      |                     |
| 15   |                     |                                            |                      |                     |
| 16   |                     |                                            |                      |                     |
| 17   |                     |                                            |                      |                     |
| 18   |                     |                                            |                      |                     |

|      |            |            |            |            |
|------|------------|------------|------------|------------|
| 19   |            |            |            |            |
| 20   |            |            |            |            |
| 21   |            |            |            |            |
| 22   |            |            |            |            |
| 23   |            |            |            |            |
| 24   |            |            |            |            |
| 25   |            |            |            |            |
| 26   |            |            |            |            |
| 27   |            |            |            |            |
| 28   |            |            |            |            |
| 29   |            |            |            |            |
| VIII |            |            |            |            |
| 18   |            |            |            |            |
| 19   |            |            |            |            |
| 20   |            |            |            |            |
| 21   |            |            |            |            |
| 22   |            |            |            |            |
| 23   |            |            |            |            |
| 24   |            |            |            |            |
| 25   |            |            |            |            |
| 26   |            |            |            |            |
| 27   |            |            |            |            |
| 28   |            |            |            |            |
| 29   |            |            |            |            |
| 30   |            |            |            |            |
| 31   |            | XI Isonzo  | XI Isonzo  | XI Isonzo  |
| IX   |            |            |            |            |
| 1    |            |            |            |            |
| 2    |            |            |            |            |
| 3    |            |            |            |            |
| 4    |            |            |            |            |
| 5    |            |            |            |            |
| 6    |            |            |            |            |
| 7    |            |            |            |            |
| 8    |            |            |            |            |
| 9    |            |            |            |            |
| 10   |            |            |            |            |
| 11   |            |            |            |            |
| 12   |            |            |            |            |
| 13   |            |            |            |            |
| X    |            |            |            |            |
| 24   |            |            |            |            |
| 25   |            |            |            |            |
| 26   |            |            |            |            |
| 27   |            |            |            |            |
| 28   | XII Isonzo | XII Isonzo | XII Isonzo | XII Isonzo |

|      |                         |                         |                         |                     |
|------|-------------------------|-------------------------|-------------------------|---------------------|
| 29   |                         |                         |                         |                     |
| 30   |                         |                         |                         |                     |
| 31   | przyjście nad Piave     | przyjście nad Piave     | przyjście nad Piave     | przyjście nad Piave |
| XI   |                         |                         |                         |                     |
| 1    |                         |                         |                         |                     |
| 2    |                         |                         |                         |                     |
| 3    |                         |                         |                         |                     |
| 4    |                         |                         |                         |                     |
| 1918 |                         |                         |                         |                     |
| VI   |                         |                         |                         |                     |
| 15   |                         |                         |                         |                     |
| 16   |                         |                         |                         |                     |
| 17   |                         |                         |                         |                     |
| 18   |                         |                         |                         |                     |
| 19   |                         |                         |                         |                     |
| 20   |                         |                         |                         |                     |
| 21   |                         |                         |                         |                     |
| 22   |                         |                         |                         |                     |
| 23   |                         |                         |                         |                     |
| 24   |                         |                         |                         |                     |
| 25   | Bitwa nad Piave         | Bitwa nad Piave         | Bitwa nad Piave         |                     |
| 26   |                         |                         |                         |                     |
| 27   |                         |                         |                         |                     |
| 28   |                         |                         |                         |                     |
| 29   |                         |                         |                         |                     |
| 30   | Walki u ujścia Piave    | Walki u ujścia Piave    | Walki u ujścia Piave    |                     |
| VII  |                         |                         |                         |                     |
| 1    |                         |                         |                         |                     |
| 2    |                         |                         |                         |                     |
| 3    |                         |                         |                         |                     |
| 4    |                         |                         |                         |                     |
| 5    |                         |                         |                         |                     |
| X    |                         |                         |                         |                     |
| 24   |                         |                         |                         |                     |
| 25   |                         |                         |                         |                     |
| 26   |                         |                         |                         |                     |
| 27   |                         |                         |                         |                     |
| 28   |                         | Trzecia bitwa nad Piave |                         |                     |
| 29   | Trzecia bitwa nad Piave |                         | Trzecia bitwa nad Piave |                     |

### Próba oceny

„Polskie” jednostki, służące w armii austro-węgierskiej podczas I wojny światowej, zasadniczo sprawdziły się na polu walki. Brały udział w prawie wszystkich decydujących bitwach na frontach austro-węgierskich. Polska 12 DP, jako jedna z dwóch austriackich wielkich formacji, brała udział w przełamaniu pozycji rosyjskich pod Gorlicami w maju 1915

r. „Polskie” oddziały często były przerzucane na najbardziej zagrożone przez wroga odcinki. W wielu przypadkach stanowiły odwody dowódców grup wojsk<sup>1</sup>.

Charakterystyczna dla okresu I wojny światowej wydaje się wysoka rotacja stanów w oddziałach liniowych. W przypadku 57 pp. często zdarzało się, że jednostka czy też jej członki stawały na skraju zniszczenia, a później były odbudowywane. Zasadniczym problemem nie były jednakże straty śmiertelne czy dezercje<sup>2</sup>, lecz choroby i rany. Tezy o niskim morale oddziałów polskich, kreowane w literaturze, należy raczej złożyć na karby *licentia poetica*, załamanie się woli walki w formacjach polskich miało miejsce dopiero późnym latem 1918 r. Skuteczne użycie formacji „polskich” na frontach I wojny światowej dowodzi także tego, że Polacy równie dobrze spisywali się w walce z Rosjanami, tradycyjnymi przeciwnikami, jak i podczas starć z Serbami czy Włochami, w stosunku do których animozje były przecież o wiele mniejsze.

---

<sup>1</sup> 57 DP na jesieni 1918 r. stanowiła oddział rezerwowy Grupy Wojsk feldmarszałka Boroewića we Włoszech.

<sup>2</sup> Stanowiły one dla, przebadanej przeze mnie, grupy reprezentatywnej 57 pp. nie więcej niż 0,73% żołnierzy. Pojawiły się zaś dopiero pod koniec 1917 r. Archiwum Państwowe w Krakowie, Oddział w Tarnowie, Akta Miasta Tarnowa, 48, Księga rejestracyjna 57 pułku piechoty w Tarnowie 1914.